

TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI: SAMSUN - HAVZA ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. MURAT TEKBALKAN³

ÖZET

Bölgesel kalkınma, toplumun sosyo-ekonomik yapısının değişim ve gelişimi ile mümkün olmaktadır. Bunu sağlayabilmek için de yatırım ve istihdam düzeylerinin artması, bölge gelirin pozitif yönde ivme kazanması, tüm ekonomik dinamiklerle beraber sosyo-kültürel gelişim ve etkileşiminin sağlanması gerekmektedir. Turizm sektörü, bölgesel kalkınmada öncülük edecek ve bütün faktörleri harekete geçirebilecek dinamik sektörlerden biridir. Bu nedenle az gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerin kalkınmasında turizm önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmanın amacı; turizm sektörünün bölgesel kalkınmadaki rolünü belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda gerekli olan verileri toplamak için anket tekniği kullanılmış ve ana kitle Samsun-Havza ilçesinde faaliyet gösteren 146 işyeri sahibi/yöneticisi olarak belirlenmiştir. Araştırmada veri toplamak amacıyla anket tekniğinden yararlanılmıştır. Alan araştırmasında kullanılan anket, yüz yüze görüşme veri toplam tekniği ile doldurulmuştur. Elde edilen veriler SPSS 15.0 for Windows paket programına işlenmiştir. Hem demografik hem de Likert ölçeğine ilişkin sorular için frekans ve yüzde dağılımları tablolar halinde verilmiştir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre; ankete katılanların büyük bir çoğunluğunun (%70,6) bölgeye yeterli sayıda turist gelmediğini düşünmesine rağmen, % 73,2'sinin ise turizmin bölge ekonomisine olumlu katkı sağlayacağını düşünmektedir.

Anahtar kelimeler: Ekonominin Diğer Disiplinlerle İlişkisi, Gelir Dağılımı, Turizm ve Kalkınma
JEL Kodları: A12, O15, Z32

---

³Öğr.Gör. Ondokuz Mayıs Üniv. Havza MYO Turizm ve Otel İşletmeciliği

**A FIELD RESEARCH ON THE EFFECT OF TOURISM IN REGIONAL DEVELOPMENT:
SAMSUN-HAVZA EXAMPLE**

ABSTRACT

Regional development is possible with the change and development of society's socio-economic structure. Therefore, it is necessary to provide the increase of investment and levels of employment, a positive acceleration of regional venue and socio-cultural advancement and interaction of social and cultural elements together with all economic Dynamics. Tourism sector is one of dynamic sectors which will lead to local development and be able to activate all factors. That's why tourism has an important position for the development of underdeveloped and developing areas. The aim of this study is to determine the role of tourism sector for regional development. With this purpose in mind, the questionnaire technique was used for collecting required data and population was comprised of one hundred forty- six owners of the business who are active in Havza district in Samsun. Acquired data were processed to SPSS 15.0 for Windows was used in order to explain these mentioned data. Frequency and percentage distributions for both demographic and Likert Scale questions were tabulated. According of the research that; majority of the participants to questionnaire (70,6%) were thinking although there are not enough tourists to come to the area, 73.2% of the respondents said that they will contribute positively to the economy of the region .

Key Words: Relation of Economics to Other Disciplines, Income Distribution, Tourism and Development

JEL Codes: A12, O15, Z3

1. Giriş

Dünya bankası bölgesel ekonomik kalkınmayı; sınırları iyi belirlenmiş bir alanda mevcut kaynakların verimli yönetilmesi, yeni iş imkânlarının oluşturulması, ekonominin canlılık kazanması ve rekabet gücün artırılması için yerel yönetimler, sivil toplum grupları, özel sektör gibi farklı aktörlerin ortaklığının oluşturduğu bir süreç olarak tanımlanmaktadır (www.worldbank.org). Mc Cannel ve Prue (1996: 379) ve Dornbusch ve Fisher (1998: 269)'e göre ekonomik kalkınma; belli bir dönemde Gayri Safi Yurtiçi Hasılda (GSYİH) meydana gelen reel büyüme ve bu reel artışın kişi başına dağılımıdır.

Bölgesel kalkınma kavramı, kalkınma iktisadının ortaya çıkışı ile gündeme gelmiş ve 1940'larda önem kazanmaya başlamıştır. Daha çok Doğu ve Güneydoğu Avrupa arasındaki ekonomik farklılıklar sonucunda ortaya çıkmış olsa da, bölgesel kalkınma kavramı az gelişmiş ve gelişmekte olan bölgeler için de büyük önem taşımaktadır. Ekonomik kalkınma ve buna paralel olarak sosyal ve kültürel gelişmenin sağlanabilmesi ve yoksulluğun azaltılabilmesi için öncelikle bölgelerarası gelişme farklarını en aza indirmek gerekmektedir. Bir ekonomide bölgesel farklılığın olmaması demek, o bölgenin herhangi bir ekonomik aktivite için ekonomik ajanslar tarafından diğer bölgelerle kıyaslandığında fark görmemesi demektir (Samırkaş ve Bahar, 2013: 107).

Ekonomik büyüme ve gelişme, bir ülkenin her yerinde aynı anda ve aynı hızla başlamamaktadır. Bunun sonucu olarak gelişmenin çok yönlü ve çeşitli sebeplerle belirli bölgelerde yoğunlaşmasına ve diğer bölgeleri de ekonomik bakımdan dezavantajlı hale getirebilmektedir. Hemen hemen bütün ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler bir merkez etrafında toplanmıştır. Bu durumun nedenleri ise merkezlerin birçok açıdan diğer merkezlerden farklı olmalarıdır. Bu farklılıklar; insan sermayesi, altyapı ve üstyapı, bölgenin coğrafi konumu ve doğal kaynakları, ekonomik ve kurumsal yapı, yaşam koşulları ve kalitesi, özel sektöre ve kamu işbirliği gibi alanlarda hissedilmektedir (Becerren, 2004: 295). Bölgesel gelişme politikaları belirlenirken bölgesel farklılıklar ve bölgelerin birbirleri ile ilişkileri dikkate alınmalıdır. Hemen hemen bütün yerleşim yerleri (özellikle de birbirine yakın mesafede olanlar) karşılıklı etkileşim ve ilişki halindedir. Küçük yerleşim yerleri birçok bakımdan büyük yerleşim merkezlerine bağlıdırlar. Örneğin köyler kentlerin, kentler de büyük metropollerin etkisi altındadır (Susan, 2016: 35).

Ülkelerin büyük ekonomilerle rekabet edebilmesi için kaynak ve imkanlarını en verimli şekilde kullanacak politikalar belirleyerek bunları uygulamaları gerekmektedir. Bu politikaların amacı ise; her alanda rekabet avantajı sağlayacak gelişmeler kaydetmek ve kalkınma hedeflerine ulaşmaktır (Uzbay Pirili, 2008: 73). Gelişmiş toplumlar, ülkelerinin her bölgesindeki yurttaşlarını sosyo-ekonomik ve toplumsal gelişmeye dahil olmalarını ve refah düzeylerini artırmayı amaçlamaktadır. Hedeflenen bu amaçları gerçekleştirirken, geri kalmış bölgelerin

gelişimine, toplumsal huzur ve refahın sağlanmasına, ekonominin dengeli ve sağlıklı büyümesine ve adaletli bir gelir dağılımının oluşmasına daha fazla önem vermektedirler (Albayrak vd. 2004: 122).

Ekonomik büyüme ve kalkınma, tüm ülkeler için temel amaçlar arasındadır. Bu amaca ulaşmadaki en önemli ilke ise, ülkenin sahip olduğu kaynak ve imkanlarını en rasyonel şekilde kullanmaktır. Tek bir alanda gerçekleşen ekonomik ve sosyal faaliyetler, bölgelerarası gelişme farklılıklarını ortaya çıkarmış ve büyük dengesizlik ve adaletsizliklere neden olmuştur (Şeker, 2011: 1). Bir ülkenin bütün bölgeleri aynı anda ve aynı düzeyde gelişmeye başlamaz. Bazı bölgeler diğerlerine göre ekonomik, sosyal ve kültürel yönden daha hızlı gelişmektedir. Bu nedenle de bütün ülkelerde bölgeler arasında mutlaka gelişmişlik farkı olmaktadır (Durgun,2006: 43). Ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme, bölgelerarası gelişim farklılıklarını en aza indirme amacı taşımalıdır. Bölgelerarası ekonomik, sosyal ve kültürel dengesizliğin giderilmesinde turizm faaliyetleri, tarım ve sanayide yeterli kaynak ve gelişme olanağına sahip olmayan bölgeler için planlı ve etkin bir turizm uygulaması sonucunda kalkınmaları ve dengeli bir şekilde gelişmeleri sağlanabilecektir (Kozak, Akoğlan ve Kozak, 1997: 88).

Büyüme ve kalkınmaya en müsait sektör olarak sanayi, özellikle de ağır sanayi sektörü kabul edilmiştir. Kalkınma için sanayileşmenin hedef haline gelmesi, bazı tedbirlerin alınmasını ve çeşitli alternatiflerin oluşturulmasını zorunlu hale getirmektedir. Sanayi yatırımlarını gerçekleştirecek sermayenin yetersizliği dikkate alınmasa bile, ilgili sanayilerin ihtiyaç duyduğu teknoloji, yatırım malı ve mamullerin getirdiği büyük bir ithalat bağımlılığı dış ticaret finansman sorununu ortaya çıkarmaktadır (Braden ve Winer, 1980: 37). İşte bu noktada turizm, özellikle gelişmekte olan ülkelerde döviz kazandırıcı özelliği ile sanayinin finansmanında en etkili alternatiflerden birisi olarak dikkat çekmektedir. Turizm sektörü; konaklama, yeme-içme, ulaşım, eğlence, seyahat, yönetim, finans ve sağlık gibi birçok endüstri ile doğrudan bağlantılıdır. Ayrıca birçok endüstriye de dolaylı kaynak sağlamaktadır.

Bölgesel ekonomik kalkınmanın sağlanmasında itici sektörlerden biri olan turizm, bir taraftan ekonomik kalkınmayı amaçlarken diğer taraftan da tarihi ve kültürel zenginliklerin korunması ve yenilenmesi ile turistik çekiciliği olan alanların gelecek nesillere en az zararlı aktarılmasını hedeflemektedir. Bu anlamda bölgesel ekonomik kalkınma ve turizm ilişkisi; turizm ve çevre yolu ile ekonomiye katkıda bulunma, gelişmede bölgesel eşitlik sağlama, kültürel, doğal ve fiziksel çevreye saygılı olma, bölgesel yaşam standartlarını iyileştirme ve geliştirme gibi sürdürülebilir turizm stratejilerini yansıtmaktadır (Eceral ve Özmen, 2009: 49). Turizm sektörünün küresel boyutta büyümesi ve gelişmekte olan birçok ülkenin bu sektörü büyük bir işveren sektör olarak kabul etmesiyle birlikte, ulusal ve bölgesel ekonomilerin dikkatlerinin sürdürülebilir turizm üzerine çekilmesinde büyük pay sahibi olmuştur (Noronha ve Lourenco, 2002).

2. Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri

Bugün dünyada birçok az gelişmiş ülke için turizm sektörü, ekonomik kalkınma stratejilerinin önemli ve tamamlayıcı bir parçası olarak kabul edilmektedir (Sinclair, 1998: 5). Kırılgan ekonomik yapıya sahip olan, sermaye ve bilgi birikimi eksikliği gibi gelişme kaynaklarından yoksun olan ülkeler açısından turizm sektörünün taşıdığı önem daha iyi anlaşılmaktadır. Turizm sektörünün ekonomik olarak taşıdığı önemi veya faydaları iki ayrı düzeyde incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi, makro ya da ulusal ve ikincisi ise mikro ya da bölgesel bazda ekonomik etkileridir (Dieke, 2003: 289). Makro anlamda ekonomik etkilere bakıldığı zaman, bir ülkede turizm sektöründen sağlanan gelir ve dövizin artması, o ülkenin ekonomik ve büyüme çabalarına olumlu yönde etkileyecektir. Mikro anlamda ekonomik etkilere bakıldığı zaman ise; turizm bölgesinde yeni istihdam alanlarının oluşması, gelirin yeniden dağılımı ve bölgesel gelişmeyi dengelemesi gibi etkileri mevcuttur. Dolayısıyla turizmin bölgesel kalkınmada oynadığı rol açısından değerlendirildiğinde, turizm sektörü ekonomik olduğu kadar sosyal, kültürel ve çevresel yapının da gelişmesine katkı sağladığını söylemek mümkündür (Dieke, 2003: 293).

Turizm; en hızlı büyüyen ve diğer sektörlerin de büyümesine büyük oranda katkı sağlayan sektörlerden biridir. Birçok ülke, turizm faaliyetlerini bölgesel kalkınmada rol oynayacak ana ekonomik enstrüman olarak görmektedir. Turizmin yeni istihdam alanlarına, ödemeler dengesine, gelir artışına ve birçok alana sağladığı olumlu etkiler dikkate alındığında, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan bölgeler için turizm en önemli sektörlerden biri haline gelmektedir. Turizm gelir ve istihdam kaynağı olmanın yanı sıra, özellikle bölge halkı için turizm, bir refah ve gelişme ortamının kaynağı olma özelliğini de taşımaktadır (Yıldız, 2007: 194).

Turizm sektörünün ana hammaddesini, iklim ve doğanın yarattığı tarih, folklor, uygarlık ve kültürün işlediği değerler bütünü teşkil etmektedir. Türkiye, coğrafi konumundan dolayı birçok medeniyete ev sahipliği yapmış zengin kültüre sahip nadir ülkelerden biridir. Bu özelliğinden dolayı sanayileşmenin olmadığı ya da gelişmediği bölgelerde turizm faaliyetlerine rastlamak mümkündür (Çeken, 2008: 148).

Turizm sektörü her ne kadar hizmet sektörü içinde yer alsada taşıdığı özellikler nedeni ile doğrudan 35 tane sektörü etkilemektedir. Diğer bir ifade ile turizm sektörünün gelişmesi 35 tane sektörün de gelişmesine katkı sağlamak demektir. Sektörlerin gelişmesi bölgenin kalkınmasını hızlandırmakta ve bölgelerarası dengesizlik veya azgelişmişlik problemi de en aza indirilmektedir (Çeken, 2008: 300). Ancak turizm sektörünün diğer sektörleri etkileme durumu, turizm çeşitlerine ve bölgelere göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde ekonomik yararların yanı sıra yaşam kalitesinin artması, kültürel mirasın korunarak geliştirilmesi, çevre kalitesinin iyileştirilmesi, alt ve üst yapı olanaklarının geliştirilmesi olumlu etkiler olarak değerlendirilmektedir. Bu olumlu etkilerin yanında çevresel olumsuz etkiler; su, hava ve gürültü kirlilikleri, görsel kirlenme, katı atıklar, ekolojik bozulmalar ve biyolojik çeşitliliğin azalması, arkeolojik ve tarihi alanların zarar görmesi ile arazi kullanım sorunları, sosyo-ekonomik olumsuz etkiler; potansiyel ekonomik yararlardan azalması, belli bir sektörde yoğunlaşma ve neticesinde de bazı sektörlerin yok olma ile karşı karşıya kalması, aşırı kalabalık, yerel kültürün korunamaması gibi olumsuz kültürel ve sosyal sorunlar olarak vurgulanmaktadır (Mansuroğlu, 2006: 38).

Turizmin bölgesel ekonomiye katkısı katma değer yoluyla olmaktadır. Turistik mal ve hizmet üretiminin milli gelir üzerinde oluşturduğu katma değer etkisi, diğer sektörel üretimden yüksek olduğundan kalkınma için büyük önem arz etmektedir. Ayrıca ülkede yeni iş imkanlarının oluşturulması süratıyla de bölgelerarası gelir dağılımına olumlu etki ederek dengeli kalkınmaya fırsat vermektedir (Şeker, 2011: 75). Turizm sektörü, bölgesel kalkınma ve bölgesel kaynakların etkin ve verimli kullanımı konusunda büyük bir öneme sahiptir. Özellikle bölgelerarası ekonomik dengesizliğin giderilmesinde turizm sektörü, tarım ve sanayide yeterli kaynak ve gelişme imkanına sahip olamayan ancak zengin turistik kaynaklara sahip olan bölgelerin planlı ve etkin politikaların uygulanması ile turistik yönden dengeli bir şekilde kalkınmalarına katkı sağlamaktadır (Bahar ve Kozak, 2006: 141). Nitekim yapılan araştırma sonuçları da turizm sektörünün az gelişmiş ve geri kalmış bölgelerin gelişmesine ve buralarda yeni istihdam alanlarının oluşmasına, ekonominin yeniden yapılandırılmasına, ekonomik büyümeye ve bölgelerarası dengesizliğin giderilmesine olumlu katkı sağladığını göstermektedir (Braden ve Wiener, 1980: 39; Tunçbilekli, 2006: 104; Durgun, 2006: 144; Bahar, 2007; Yıldız, 2007: 360; Şeker, 2011 :172).

Turizm faaliyetleri sayesinde ihracı mümkün olmayan, jeo-ekonomik, sosyo-kültürel varlıklar ve olaylar ile spesifik bazı hizmetler bölge için ekonomik kaynak haline gelebilmektedir (Olalı ve Timur, 1998: 97). Turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu alanlarda, bölge halkı elektrik, su, kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerine daha çabuk ve üstün düzeyde kavuşabilmektedir. Ayrıca bölge halkının normal şartlarda ulaşması güç olan ürün ve hizmetlere turistik faaliyetler aracılığı ile daha kolay ulaşma olanaklarına sahip olmaktadır (Barutçugil, 1989: 19).

Bir bölgede turizmin gelişmesi, beraberinde döviz girdisini getirdiği gibi yerli ve yabancı sermaye girdisini de getirmektedir. Özellikle turizme yeni açılmış bakir veya yatırımcıya cazip fırsatlar sunan bölgeler yerli ve yabancı sermayenin ilgisini çekmektedir. Bu bölgelerde

oluşturulan yeni iş imkanları çalışan kesimin gelirlerini arttırmakla birlikte bölgenin gelir dağılımına da olumlu etkiler yaratmaktadır (Robert ve Goeldner, 1990: 271). Bu tür bölgelerde turizme yönelik teşviklerin çokluğu ve yerel yönetimlerin sağladığı kolaylıklar yatırım açısından cazibe sağlamaktadır. Ayrıca bölgenin dünya turizm hareketlerine cevap verebilecek tarihi, doğal ve kültürel zenginliklere sahip olması da turizm yatırımcıların kararlarını etkileyen önemli faktörlerdir.

Turizm sektörünün gelişmesi; bu sektöre girdi sağlayan tarım sektörü gibi alanlarda üretim miktarı ve kalitesinin artmasına, ürün standardizasyonunun sağlanmasına ve ürünün asıl değerinde pazar bulmasına önemli katkı sağlamaktadır. Bunun neticesinde de bölgede tarımla geçinen kesimin gelirinde artış olacaktır (Çeken, 2008: 301). Az gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerin en önemli geçim kaynaklarını tarım oluşturmaktadır. Bu bölgelerde turizmin gelişmesi, tarımla uğraşan halkın da gelir ve refah seviyesinin artması demektir. Ayrıca tarım sektöründeki gizli işsizlik sorunu da turizmin gelişmesine paralel olarak azalmaktadır. Bu gelişmelerin neticesinde de bölgeden büyük şehirlere göç önlenebileceği gibi geriye göç de sağlanabilir.

a. Havza'nın coğrafi konumu ve özellikleri

Havza, Orta Karadeniz bölgesinde yer alan Samsun iline bağlı bir ilçedir. İlçe konum itibariyle; Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinin sahil illerini İç Anadolu, Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgelerine bağlayan önemli karayolu ve demiryolu üzerinde bulunmaktadır. Karadeniz bölgesinin giriş kapısı niteliğini taşımaktadır.

İlçenin Samsun'a uzaklığı karayolu ile 84 km, demiryolu ile 94 km'dir. İlçe diğer yerleşim yerlerine de yakın ve kavşak konumunda olup, Amasya'ya 53 km, Merzifon'a 24 km, Suluova'ya 15 km, Kavak'a 33 km, Ladik'e 32 km ve Vezirköprü'ye 30 km'dir. İlçenin doğusunda Kavak ve Ladik ilçeleri, batısında Vezirköprü ilçesi, kuzeyinde Bafra ilçesi, güneyinde de Merzifon ve Suluova ilçeleri bulunmaktadır (www.havza.gov.tr).

b. Havza'nın turizm potansiyeli

Havza, Osmanlılar döneminde Amasya iline bağlı olarak yönetilmiştir. 1882 yılında ilçe olmuş, 1925 yılında da Amasya'dan ayrılarak Samsun'a bağlanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktıktan sonra 25 Mayıs 1919'dan itibaren 18 gün Havza'da ve milli mücadele ile ilgili ilk önemli kararları Havza'da almıştır. Atatürk'ün o tarihte ikamet ettiği bina, günümüzde Atatürk Evi Müzesi olarak ziyaretçilere hizmet vermektedir. Atatürk'ün Havza'ya gelişi her yıl "25 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Termal Turizm Festivali" olarak kutlanmaktadır. Ayrıca ilçe sınırları içerisinde yer alan 700 yıllık tarihi ile Kurt Köprüsü, 19.yy. yapıldığı tahmin edilen Havza evleri, 1297 yılı yapımı "Vakıf Hamamı" ve 1429 yılı yapımı aşevi gibi tarihi yapılar Havza'nın turizm potansiyelini oluşturmaktadır. Havza'nın tarihi öneminin

yanı sıra, ülkemizin önemli termal su kaynakları da burada bulunmaktadır (www.havza.gov.tr).

Havza stratejik önemi yüksek bir bölgede yer almaktadır. Kuruluşunun ilk yıllarında yaptırılan medrese ve camiler, kaplıca hamamları günümüzde tarihi özelliklerini koruyarak hizmet vermektedir. Ayrıca Kurtuluş Savaşı başlarında Mustafa Kemal Atatürk'ün ilçede ikamet etmesi nedeniyle zamanın bina ve yerleşim alanları günümüzde halen muhafaza edilmektedir. Havza'da bulunan tarihi alanlardan bazıları şunlardır;

- Aslanağzı - Kızgözü Kaplıcası (Vakıf Hamamı)
- Havza İmaretı (Aşevi)
- Havza Atatürk Evi
- Tarihi Havza Evleri
- Taş Mektep Binası (Merkez İlkokulu)
- Yörgüç Paşazade Mustafa Bey Camii
- Kurt Köprü
- Kamlık İlköğretim Okulu
- Sivrikise Camii
- Pamuk Dede Türbesi
- Şeyh Savcı Türbesi

c. Turizmin Havza Ekonomisi'ne etkileri

Samsun'da jeotermal kaynaklar ağırlıklı olarak Havza ilçe merkezinde yer almaktadır. Havza'da turizm faaliyetlerinin büyük bir bölümü termal turizme dayanmaktadır. Kaplıcalar yaklaşık 2000 yıldan beri kullanılan tarihi sağlık tesislerdir. Kaplıca suları ile tanınan ilçeye eski çağlardan beri bazı hastalıkların tedavisi ve zinde kalma amacı ile insanlar gelmektedir (samsunkulturturizm.gov.tr). Havza'da daha çok sağlık, tarih ve dinlenme amaçlı turizm faaliyetleri ön plana çıkmaktadır.

Havza şehir merkezinde üçü turizm işletme belgeli olmak üzere toplam 13 konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin çoğu pansiyon olarak hizmet sunmaktadır. Toplam oda sayıları 242, yatak arzı ise 516'dır. Bölgeye her yıl ortalama 300.000 turist gelmektedir (www.havza.gov.tr). Turistlerin geliş amaçlarına bakıldığında, ilk sırada kaplıcalar gelmektedir. Özellikle yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları Haziran-Temmuz döneminde kaplıca için bölgeyi tercih etmektedirler.

Havza'da en fazla faaliyet gösteren ticaret hanelerin başında yiyecek-içecek işletmeleri gelmektedir. Havza şehir merkezi, Türkiye'deki uluslararası önemli yol güzergâhında yer

almaktadır. Bu nedenle hem şehir merkezinde hem de yol güzergahında yiyecek içecek işletme sayısı fazladır.

3. Yöntem

Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu araştırmada, asıl vurgulanmaya çalışılan turizmin gelişmekte olan bölgeler için ne denli önemli olduğudur. Bu amaca uygun olarak alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırmaları; belirli bir olay ya da olgunun çok boyutlu olarak incelenerek ayrıntılarının ortaya çıkarılmasına yönelik yapılan uygulamalı araştırmalar olarak ifade edilir (Ural ve Kılıç, 2006: 19). Araştırma evreninin tamamına ulaşmak mümkün olmadığından basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde, evreni oluşturan her birimin örnekleme içerisinde yer alma olasılığı aynıdır (Ural ve Kılıç, 2006: 38).

Araştırma evreni olarak, Cumhuriyet tarihi ve termal turizm açısından önemli bir yere sahip olan Samsun-Havza ilçe merkezinde faaliyet gösteren işyeri sahipleri/yöneticiler oluşturmaktadır. Havza Sosyal Güvenlik Merkezi, Ticaret ve Sanayi Odası ve esnaf odalarından alınan bilgilere göre, Şubat 2016 itibarıyla Havza'da faaliyet gösteren toplam 1048 işyeri bulunmaktadır. Evrenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığından, 15.01.2016-01.02.2016 tarihleri arasında turizmin işletmelerinin yoğun olduğu kaplıcalar bölgesindeki ve şehir merkezindeki işyerlerinde anket uygulaması yapılmıştır. Yüz yüze görüşmeler neticesinde toplam 146 işyeri yöneticisi/sahibi örnekleme olarak araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada veri toplamak amacıyla anket tekniğinden yararlanılmıştır. Alan araştırmasında kullanılan anket, yüz yüze görüşme veri toplam tekniği ile doldurulmuştur.

4. Bulgular

Daha önce yapılan çalışmalardan (Özelçi Eceral ve Altinkaya Özmen, 2009: 46-74; Özdemir ve Kervankıran, 2011: 1-25) ve literatür çalışmalarından yararlanılarak oluşturulan anket, örnekleme uygulanmıştır. Anket 15 kapalı uçlu ifadede oluşmaktadır. Araştırmada ilk olarak ölçeğin güvenilirliği için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bu kapsamda Cronbach Alpha katsayısı 0,794 çıkmıştır. Güvenirlik kat sayısı, 0 ile 1 arasında değerler alır ve bu değer 1'e yaklaştıkça güvenilirlik artmaktadır (Kalaycı, 2006: 405). Bu sonuç ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Güvenirlik analizinden sonra hem demografik hem de Likert ölçeğine ilişkin sorular için frekans ve yüzde dağılımları tablolar halinde verilmiştir. Tablo 1'de görüleceği üzere ankete katılanların % 82,2'si erkek ve % 17,8'i de kadındır. Yaş gruplarına bakıldığında katılımcıların % 11'i 35 yaş ve altı, % 29,5'i 36-45 yaş arası, % 43,8'si 46-59 yaş arası ve % 15,8'i de 60 yaş ve üstündedir. Katılımcıların öğrenim durumları ise; % 13'ü ilköğretim, % 57,5'i

ortaöğretim ve % 29,5'i de üniversite mezunudur. Gelir dağılımına bakıldığında; % 17,1'inin 1500 TL ve altında, % 20,5'inin 1501 TL – 2999 TL arasında, % 33,6'sının 3000 TL – 4499 TL arasında ve % 28,8'inin de 4500 TL ve üzerinde olduğu görülmektedir. Ankete katılanların % 82,9'u Havza doğumlu olduğunu belirtmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik ve Sosyo-ekonomik Özellikleri

Değişkenler		N	%	Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	26	17,8	İş Yeri	Restaurant-Lokanta	27	18,5
	Erkek	120	82,2		Market	22	15,1
	Toplam	146	100		Giyim Mağazası	14	9,6
Yaş	35 ve altı	16	11,0		Kuaför	11	7,5
	36-45	43	29,5		Kafeterya	8	5,5
	46-59	64	43,8		Seyahat Acentesi	8	5,5
	60 ve üstü	23	15,8		Mobilya-Beyaz Eşya Mağazası	7	4,8
	Toplam	146	100		Pansiyon	6	4,1
Eğitim	İlköğretim	19	13,0		Otel	5	3,4
	Ortaöğretim	84	57,5		Taksi Durağı	5	3,4
	Üniversite	43	29,5		Ayakkabı Mağazası	5	3,4
	Toplam	146	100		Teknoloji Market	5	3,4
Gelir	1500 TL ve altı	25	17,1		Pastane	4	2,7
	1501 TL-2999 TL	30	20,5		Manav	4	2,7
	3000 TL-4499 TL	49	33,6		Hamam	3	2,1
	4500 TL ve üstü	42	28,8		Kasap	3	2,1
	Toplam	146	100		Kozmetik	2	1,4
Doğum Yeri	Havza	121	82,9	Diğerleri	7	4,8	
	Havza dışı	25	17,1	Toplam	146	100	
	Toplam	146	100				

146 katılımcının işyeri türleri incelendiğinde; %18,5'inin (27 kişi) restaurant-lokanta, % 15,1'inin (22 kişi) market, % 9,6'sının (14 kişi) giyim mağazası, %7,5'inin (11 kişi) kuaför, % 5,5'inin (8 kişi) kafeterya, % 5,5'inin (8 kişi) seyahat acentesi, % 4,8'inin (7 kişi) mobilya-beyaz eşya mağazası, % 4,1'inin (6 kişi) pansiyon, % 3,4'ünün (5 kişi) otel, % 3,4'ünün (5 kişi) taksi durağı, % 3,4'ünün (5 kişi) ayakkabı mağazası, % 3,4'ünün (5 kişi) teknoloji marketi, % 2,7'sinin (4 kişi) pastane, % 2,7'sinin (4 kişi) manav, % 2,1'inin (3 kişi) kasap, % 1,4'ünün (2 kişi) kozmetik ve % 4,8'inin (7 kişi) diğer işyerleri olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde; ankete katılanların sadece % 9,6'sı Havza'ya yeterli sayıda turist geldiğini düşünmektedir. Aynı şekilde katılımcıların % 5,5'i turistlerin ilçeye sağladığı ekonomik katkıdan memnun olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer taraftan turistlerin ilçeye sağladığı ekonomik gelirden memnun olmayanların oranı, diğer sorulara verilen cevaplar içerisinde en yüksektir. Havza'da ulaşım probleminin olmadığını düşünen katılımcıların oranı yaklaşık % 55 iken, Havza'nın marka değerini yüksek bulanların oranı 26,7'dir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılanların Ölçeğe Verdikleri Cevapların Ortalama Dağılımları

Madde Numarası	İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		X	S.S
		F	%	F	%	F	%	F	%	F	%		
1	Havza'ya yeterli sayıda turist geldiğini düşünüyorum.	40	27,4	63	43,2	29	19,9	14	9,6	-	-	2,11	,92
2	Turistlerin ilçeye sağladığı ekonomik katkıdan memnunum.	43	29,5	59	40,4	36	24,7	6	4,1	2	1,4	2,07	,91
3	Havza'da ulaşım probleminin olmadığını düşünüyorum.	24	16,4	30	20,5	12	8,2	48	32,9	32	21,9	3,23	1,42
4	Havza'nın marka değerinin yüksek olduğunu düşünüyorum.	44	30,1	46	31,5	17	11,6	28	19,2	11	7,5	2,42	1,30
5	Havza'da yaşamaktan memnunum.	13	8,9	32	21,9	32	21,9	43	29,5	26	17,8	3,25	1,23
6	Havza'da turizmin gelişmesi, bölgesel kalkınmaya olumlu katkı sağlar	5	3,4	16	11,0	18	12,3	57	39,0	50	34,2	3,89	1,10
7	Havza'da turizmin gelişmesi, bölgeye yeni yatırımcıların gelmesine katkı sağlar.	4	2,7	11	7,5	17	11,6	57	39,0	57	39,0	4,04	1,02
8	Havza'da turizmin gelişmesi, bölge halkının ekonomik refahını artırır.	2	1,4	33	22,6	20	13,7	43	29,5	48	32,9	3,69	1,18
9	Havza'da turizmin gelişmesi, diğer sektörlerin gelişmesine katkı sağlar.	3	2,1	14	9,6	19	13,0	46	31,5	64	43,8	4,05	1,06
10	Havza'da turizmin gelişmesi, bölgenin sosyo-kültürel gelişimine katkı sağlar.	4	2,7	30	20,5	16	11,0	43	29,5	53	36,3	3,76	1,22
11	Havza'da turizmin gelişmesi, bölge halkının turizme bakışını olumlu etkiler.	5	3,4	13	8,9	22	15,1	50	34,2	56	38,4	3,95	1,09
12	Turistik tesis sayısı arttırıldığı takdirde Havza'ya yönelik turistik talep artar.	2	1,4	16	11,0	29	19,9	33	22,6	66	45,2	3,99	1,10
13	Mevcut turistik tesislerde hizmet kalitesi arttırıldığı takdirde Havza'ya yönelik turistik talep artar.	3	2,1	13	8,9	28	19,2	44	30,1	58	39,7	3,96	1,06
14	Bölge halkı bilinçlendirildiği takdirde Havza'ya yönelik turistik talep artar.	5	3,4	25	17,1	27	18,5	36	24,7	53	36,3	3,73	1,21
15	Nitelikli personel turistik tesislerde çalıştırıldığı takdirde Havza'ya yönelik turistik talep artar.	7	4,8	22	15,1	13	8,9	45	30,8	59	40,4	3,86	1,23

Turizmin bölgesel gelişime katkısını belirlemeye yönelik ifadeler verilen cevaplar incelendiğinde; ilçede turizmin gelişmesinin bölgesel kalkınmaya olumlu etki edeceğini (% 73,2) ve yeni yatırımcıların bölgeye geleceğini (% 78), bölge halkının ekonomik refahının artacağını (% 62,4), diğer sektörlerin gelişmesine katkı sağlayacağını (% 75,3), bölgenin sosyo-kültürel gelişimine katkı sağlayacağını (% 65,8) ve bölge halkının turizme bakışı olumlu etkileneceğini (% 72,6) katılımcılar ifade etmişlerdir. Diğer taraftan turizmin gelişmesinin; bölgesel ekonomiye (% 14,4), yatırımcıların bölgeye gelmesinde etkili olmayacağına (% 10,2), bölge halkın ekonomik refahına (% 24), diğer sektörlerin gelişmesine (% 11,7) ve bölgenin sosyo-kültürel gelişimine (% 23,7) katkı sağlayacağını düşünenlerin oranı azımsanacak kadar değildir.

Bölgeye yönelik turistik talep ile ilgili ifadeler incelendiğinde; turistik tesis sayısı artırıldığında (% 67,8), mevcut turistik tesislerde hizmet kalitesi artırıldığında (% 69,8), bölge halkı bilinçlendirildiğinde (% 61) ve turistik tesislerde nitelikli personel çalıştırıldığı (% 71,2) takdirde bölgeye yönelik turistik talebin artacağını katılımcılar ifade etmişlerdir. Diğer taraftan bahsi geçen durumların yaşanmasından turizm talebinin etkilenmeyeceğini düşünenlerin sayısı da fazladır. Örneğin, bölgede yeni turistik tesislerinin açılmasının turistik talebi etkilemeyeceğini düşünenlerin oranı yaklaşık % 15'dir. Aynı şekilde bölge halkın bilinçlendirilmesinin turizm talebini artırmayacağını düşünenlerin oranı da yaklaşık % 21'dir.

5. Tartışma ve Sonuç

Ülkelerin en temel amaçlarından biri vatandaşlarının refah düzeylerini artırarak daha iyi koşullarda yaşamalarını sağlamaktır. Vatandaşların refahlarının artması ise ülkelerin ekonomik büyümeleri ile doğrudan ilişkilidir. Ancak her ülke ekonomik büyümesini gerçekleştirebilecek zengin üretim faktörlerine sahip değildir (Topallı, 2015: 349). Özellikle doğal kaynak bakımından zengin ancak sermaye bakımından fakir olan ülkelerin kalkınması güç olduğundan doğal kaynakları en verimli şekilde kullanmak zorundadır. Turizm sektörü az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için en önemli kalkınma araçlarının başında gelmektedir. Turizm, kısa sürede ve daha az kaynak kullanarak önemli döviz girdisi sağlayabilen ender sektörlerden biridir. Turizm, hem yeni istihdam alanları hem de ödemeler dengesine sağladığı katkılar ile ülke ekonomilerinin vazgeçilmez kaynakları arasındadır.

Turizm arz ve talebi, çağdaş ekonomilerin kolaylıkla reddedemeyeceği büyük bir pazar haline gelmiş bulunmaktadır. Ağır sanayi ve teknolojiye dayalı ekonomilerin öncelikli kaynakları arasında olmasa da turizm gelirleri ülke ekonomisi için görünmeyen ihracat kalemleri arasındadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ve turistik ürün bakımından zengin kaynaklara sahip ülkeler için turizm göz ardı edilemeyecek sektörlerden biridir. Ayrıca turizm sektörü; sadece ekonomik getirisi ile değil, sosyo-kültürel değişimi ve gelişimi, ekonomik

refahın geniş halk kitlelerine yayılması, birçok sektörün gelişimine ve ülke tanıtımına önemli katkı sağlaması gibi özellikleri ile de vazgeçilmez sektörler arasında kendine yer bulmaktadır.

Bölgesel gelişmişlik sıralamasında arzu edilen sıralarda yer almayan bölgelerde turizmi teşvik ederek, destekleyerek, yeterli sayı ve nitelikte tesis kurarak ve bölgede var olan turizm potansiyelini doğru ve sürdürülebilir şekilde değerlendirerek, bölgeye daha çok turisti çekmek mümkündür. Turizmin bir bölgede gelişmesi demek; yerli ve yabancı ziyaretçi sayılarının, bölgenin gelir düzeyinin, istihdam oranının artması (Samırkaş ve Bahar, 2013: 128) ve birçok ekonomik göstergelerinin iyileşmesi demektir. Bir bölgede turizmin gelişmesi sonucunda, yeni turizm işletmeleri açılacağı gibi bölge halkı evlerini pansiyon olarak da turistlere kiralayabilmektedir. Nitekim Havza'da bu şekilde turistlere kiraya verilen ev çok sayıda bulunmaktadır. Özellikle yaz aylarında yurtdışından gelen Türk vatandaşlarına kiralama yoluna gidilmektedir.

Yapılan araştırma sonucuna göre; araştırmaya katılanlar bölgede ulaşım probleminin olmadığını ve Havza'da yaşamaktan memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Havza'da turizm geliştiği takdirde; bölge ekonomisine katkı sağlayacağı, bölgeye yeni yatırımların geleceği, bölge halkının ekonomik refahının artacağı, diğer sektörlerin de gelişeceği, bölgenin sosyo-kültürel gelişimine katkı sağlanacağı ve bölge halkının turizm bakışının olumlu etkileeneceği belirtilmiştir. Ayrıca bölgeye yönelik turistik talebin artması için; mevcut turistik tesislerde hizmet kalitesinin artırılması, bölge halkının bilinçlendirilmesi ve nitelikli personellerin turistik işletmelerde çalıştırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Diğer taraftan; katılımcılar tarafından bölgeye yeterli sayıda turist gelmediği, bölge esnafının turistlerin harcamalarını yeterli bulmadığı ve Havza'nın marka değerinin yüksek olmadığı belirtilmiştir.

Her bölgesi kendine özgü güzelliklere sahip Türkiye, sahip olduğu değerleri turizm faaliyetlerinde yeterince kullanamamaktadır. Özellikle geri kalmış bölgeler hem kaynak yetersizliğinden hem de yerel yönetimlerin ilgisizliğinden doğal ve kültürel zenginliklerini değerlendirememektedir. Bu bölgelerden biri de Samsun-Havza yöresidir. Havza; hem Cumhuriyet tarihi hem de bölgenin mineral bakımından zengin kaplıca suları açısından önemli bir yere sahiptir. Havza ekonomisi tarım ve kısmen de turizme dayalıdır. Özellikle termal kaynakların varlığı bölge turizminin lokomotifi konumundadır. Turizm potansiyeli yüksek olmasına rağmen, yeterince turizm ekonomisinden istifade edememektedir.

Havza'da turizm geliştirildiği takdirde muhtemel gerçekleşecek sonuçlar;

- Yeni iş sahaları ve istihdam alanları oluşacak,
- İstihdam alanlarının artması ile özellikle genç nüfusun göç etmesi azalacak,

- Bölgeye yerli ve yabancı sermaye giriři artacak,
- Diğer bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklar azalacak,
- Kişi başına düşen gelir artacak,
- Alt ve üst yapı gelişecek,
- Diğer sektörlerin gelişimine katkı sağlanacak,
- Bölgede kültürler arası etkileşim gelişerek artacak,
- Tarihi Havza evleri, özgün mimari yapılar ve kültür varlıklarının korunmasına yönelik halk bilinci oluşacak,
- Termal kaynakların sağlık turizminde etkin kullanımı gerçekleşecek,

Sonuç olarak, bölgenin kalkınmasında turizm sektörü birçok sektörden önde gelmektedir. Bu nedenle turizm alternatif sektör özelliğinden kurtulup öncelikli sektörlerden biri haline gelebilmelidir.

KAYNAKÇA

Albayrak, A. Sait, Şeref Kalaycı ve Abdülmecit Karataş (2004). “Türkiye’de Coğrafi Bölgelere Göre İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Temel Bileşenler Analiziyle İncelenmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2.

Bahar, Ozan (2007). “Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açından Yeri ve Önemi”; *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 19.

Bahar, Ozan ve Metin Kozak (2006). *Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Turizm ve Rekabet Edilebilirlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Barutçugil, İsmet Sabit (1989). *Turizm işletmeciliği*, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.

Beceren, Ertan (2004). “Bölgesel Rekabet Gücü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2.

Braden, Paul and Louise Wiener (1980). “Bringing Travel, Tourism and Cultural Resource Activities in Harmony with Regional Economic Developmen”, *Tourism Marketing and Management Issues*. Washington: George Washington University.

Çeken, Hüseyin (2008). “Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi. İ.İ.B.F. Dergisi*. Cilt 10 Sayı 2. s. 293-306.

Dieke, Peter U.C. (2003). “Tourism in Africa’s Economic Development: Policy Implications”. *Managemnet Decision 41(3)*, s. 287-295.

Dinler, Zeynel (2009). *Bilimsel Araştırma ve e-Kaynaklar*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Dornbusch, Rudriger and Stanly Fischer (1998). “*Macro-Ekonomics*”, Newyork: Mc Graw-Hill Inc.

Durgun, Ayşe (2006). *Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Eceral, Tanyel Ö. ve Canan A. Özmen (2009). “Beypazarı’nda Turizm Gelişimi ve Yerel Ekonomik Kalkınma”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt 5, Sayı 2, s. 46-74.

<http://samsunkulturturizm.gov.tr/TR,59873/kaplicalar.html> (Eriřim Tarihi: 10.01.2016).

http://www.havza.gov.tr/default_B0.aspx?content=1012 (Eriřim Tarihi: 10.01.2016).

<http://www.worldbank.org/tr/country/turkey> (Eriřim Tarihi: 10.01.2016).

Kalaycı, şeref (2006). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara; Asil Yayın Dağıtım Ltd. şti.

Kozak, Nazmi, Meryem A. Kozak ve Metin Kozak (1997). *Genel Turizm, İlkeler ve Kavramlar*, Ankara; Turhan Kitabevi.

Mansuroğlu, Sibel (2006). "Turizm Geliřmelerine Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Akseki/Antalya Örneği", *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*. 19(1). s. 35-46.

Mc Cannel, Campbell R.and Stanley L.Prue (1996). *Economics, Principles, Problems and Policies*. Newyork: Mc Graw-Hill Inc.

Noronha, Ligia and Nelson Lourenco (2002). *Coastal Tourism, Environment and Sustainable Local Development*, New Delhi; Published By Teri.

Olalı, Hasan ve Alp Timur (1998). *Turizm Ekonomisi*, İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.

Özdemir, M. Ali ve İsmail Kervankıran (2011). "Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği", *Marmara Coęrafya Dergisi*, Sayı:24 s. 1-25.

Özelçi Eceral, T. ve Altınkaya Özmen, C. (2009). "Beypazarı'nda Turizm Gelişimi ve Yerel Ekonomik Kalkınma", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Güz 2009, Cilt 5, Sayı 2, s. 46-74.

Robert, W. Mc . Intosh and C.R. Goeldner (1990). *Tourism Principles, Practices*.

Samırkaş, Meryem ve Ozan Bahar (2013). *Turizm, Yoksulluk ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları*, Ankara; Detay Yayıncılık .

Sinclair, M.Thea (1998). *Tourism and Economic Development: A Survey. The Journal of Development Studies*, 34 (5): s. 1-51.

Susan, Fatih (2016). *Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü ve Balıkesir Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Şeker, Hilal (2011). *Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü ve Amasya Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Topallı, Nurgün (2015). "Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkileri: 1963-2011", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. Yıl:7, Sayı:14, Kış 2015.

Tunçbilekli, Pınar (2006). *Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: Nevşehir Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Ural, Ayhan ve İbrahim Kılıç (2006). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Uzday Pirili, Meneviş (2008). *Global Capitalism and Discourses on Capital*, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 25(2), s. 71-98.

Yıldız, Zafer (2007). *Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Sağladığı Katkılar ve Göller Bölgesi Uygulaması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.